

030.316
M-15

DAVLAT TILINI RIVOJLANTIRISH
DEPARTAMENTI

IJTIMOIIY-SIYOSIIY
TERMINLARNING
QISQACHA
IZOHLI LUG'ATI

030; 316
M-15

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI FANLAR AKADEMIYASI

O'ZBEK TILI, ADABIYOTI VA FOLKLORI
INSTITUTI

ABDUVAHOB MADVALIYEV, NE'MAT MAHKAMOV,
SHUHRAT KO'CHIMOV, ZUHRA MIRAHMEDOVA,
AKMALXO'JA SAIDNO'MONOV

**IJTIMOIIY-SIYOSIIY
TERMINLARNING QISQACHA
IZOHLI LUG'ATI**

*Filologiya fanlari doktori, professor
N.Mahmudov tahriri ostida*

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O'RTA MAXSUS TALIM VAZIRLIGI
TOSHKENT VILOYATI OHIRCHIQ
DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI
AXBOROT RESURS MARKAZI

SAHHOF
2020

— 11660 —

UO'K: 316.334.3(038)
KBK: 60.56-3 66

I 26

I 26 **A. Madvaliyev** [va boshq.]
Ijtimoiy-siyosiy terminlarning qisqacha izohli lug'ati [Matn]: lug'at / A. Madvaliyev [va boshq.]. –
Toshkent: "SAHHOF" nashriyoti, 2021. – 308 b.

ISBN 978-9943-6666-3-4

UO'K: 316.334.3(038)
KBK: 60.56-3 66

Mas'ul muharrir:

Nizomiddin Mahmudov,
filologiya fanlari doktori, professor

Taqrizchilar:

Ibrohim Yo'ldoshev,
filologiya fanlari doktori, professor
Yorqinjon Odilov,
filologiya fanlari doktori, professor

Muayyan tilning rivojlanishi jarayonida uning lug'aviy tarkibi, jumladan, terminologiyasi boshqa sohalarga qaraganda tez, sezilarli, jiddiy o'zgarishlarga uchraydi. Buning obyektiv sabablari bor, albatta. Ijtimoiy-siyosiy terminologiyadagi taraqqiyot, o'zgarishlar ham yangi lug'aviy birliklarning paydo bo'lishi va ayrim lug'aviy birliklarning iste'moldan chiqishi, so'zlarning yangi ma'nolar kasb etishi va ayrim ma'nolarining yo'qolishi kabi hodisalardan iborat bo'ladi. Bunday o'zgarishlar tegishli lug'atlarda aks ettirilgandagina ularning salmog'i, ko'lami yaqqol namoyon bo'ladi. Ijtimoiy-siyosiy terminlar bo'yicha bir qator terminologik lug'atlar tuzilgan bo'lsa-da, ular, birinchidan, izohli lug'at emas, ikkinchidan, ancha eskirgan. Qo'lingizdagi 4400 ga yaqin ijtimoiy-siyosiy termin va terminologik birikmalar jamlangan "Ijtimoiy-siyosiy terminlarning qisqacha izohli lug'ati" ushbu bo'shliqni bir qadar to'ldirish maqsadida tuzilgan.

Lug'at ijtimoiy-gumanitar fanlar mutaxassislariga, keng kitobxonlar ommasiga mo'ljallangan.

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI VAZIRLAR MAHKAMASI HUZURIDAGI
DAVLAT TILINI RIVOJLANTIRISH JAMG'ARMASINING MOLIYAVIY KO'MAGIDA
CHOP ETILDI

O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi O'zbek tili, adabiyoti va folklori instituti
ilmiy kengashining 2020-yil 11-noyabrdagi majlisida (7-bayonnoma) nashrga tavsiya etilgan.

ISBN 978-9943-6666-3-4

© A. Madvaliyev [va boshq.], 2020
© "MASHHUR-PRESS", 2020

lardagi xilmaxillik avj olib ketdi. Qisqa vaqt ichida bu sohadagi bahsli terminlarning ilmiy asoslangan muqobillari tanlandi va boshboshdoqlik bartaraf etildi. Endi esa bu terminlarning ma'lum bir tartibga solingan tizimli izohli lug'atini tuzish muhim vazifa hisoblanadi.

Ijtimoiy-siyosiy leksika lug'aviy sistemaning jamiyat siyosiy hayoti yoki siyosiy tizimiga bevosita aloqador bo'lgan hodisalar, jarayonlar va munosabatlarni ifodalovchi, ayni vaqtda ijtimoiy-tarixiy, iqtisodiy, madaniy, diniy, ma'naviy-ma'rifiy kabi omillar asosida shakllanuvchi o'zgaruvchan qatlamidir¹. Ijtimoiy-siyosiy leksika ijtimoiy-siyosiy terminologiyaga nisbatan kengroq hodisa hisoblanadi.

Ijtimoiy-siyosiy terminlarning tarkibi va chegarasini belgilash olimlar o'rtasida hozirgi kungacha ancha munozarali bo'lib kelmoqda. "Siyosat" tushunchasi o'zining ijtimoiy mohiyati, mazmuni va xususiyatlariga ko'ra keng va tor ma'nolarda qo'llanadi. Keng ma'noda u jamiyat hayotining xilma-xil sohalarida ro'y beradigan voqea-hodisalar, o'zgarishlarni aks ettiradi. Tor ma'noda esa jamiyat hayotining alohida bir sohasida, ya'ni uning siyosiy sohasida ro'y beradigan o'zgarishlarni ifodalaydi va shu sohaning o'ziga nisbatan qo'llanadi².

"Ijtimoiy-siyosiy" termini tarkibidagi "ijtimoiy" so'zi ushbu termin ko'lamini yanada kengaytiradi. Shu sababli mazkur lug'atda ijtimoiy-siyosiy terminlar qamrovi kengroq olindi va izohlandi. Lug'atda izohlangan terminlar ko'p ma'noli so'z bo'lsa, ularning barcha ma'nolari sanalmay, faqat ijtimoiy-siyosiy termin sifatida qo'llangan ma'nosigina izohlandi.

Ushbu lug'at so'zligi O'zbekistonning Birinchi Prezidenti I.A. Karimovning ko'p jildli asarlari to'plamidan, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev asarlaridan, O'zbekiston hukumatining me'yoriy-huquqiy hujjatlaridan, vaqtli matbuot sahifalaridan, 5 jildli "O'zbek tilining izohli lug'ati"dan, 12 jildli "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi"dan hamda shu sohaga doir mavjud lug'atlardan to'plandi va izohlandi.

Har bir fan sohasida terminlarni ilmiy jihatdan tartibga solib turish uzluksiz jarayondir. Bunda terminologik tamoyillar va me'yorlarga amal qilish bosh mezon bo'lmog'i kerak. Ushbu lug'at ana shu talab va ehtiyojdan kelib chiqqan holda tuzildi.

Lug'atda berilgan tub arabcha va forsha so'zlar haqidagi etimologik ma'lumotlarda, nashriyot va bosmaxonada qiyinchilik bo'lmasligini hisobga olib, bunday so'zlarning manba tillardagi yozuv shakli – arab alifbosidagi shakli ko'rsatilmadi. Ayni shu maqsadda qo'sh belgili katta Sh va Ch harflari izoh-matnlarda alifbo ro'y-

¹ To'raxojayeva A.X. Mustaqillik sharoitida o'zbek tili ijtimoiy-siyosiy leksikasining taraqqiyoti: filol. fan. nomz ... diss. avtoref. – Toshkent, 2012. – B.9.

² Odilqoriyev X.T., Razzaqov X.D. Siyosatshunoslik. – Toshkent: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati, 2009. – B.104.

xatida ko'rsatilganiday Sh, Ch tarzida berildi, lug'at maqolasi sifatida qora harflarda yozilgan termin va birikmalar tarkibida kelganda esa SH, CH ko'rinishida berildi.

Lug'at O'zR FA O'zbek tili, adabiyoti va folklori institutining yetakchi olimlari tomonidan tuzildi. Lug'atni nashrga tayyorlash ishlari: lug'at so'zligini yig'ish, boshqa ba'zi texnik ishlar institut ilmiy xodimlari X.Mustafoyeva, S.Barliboyeva, O.Jumayev, Y.Haydarov, S.Sattorovalar tomonidan amalga oshirildi.

Bu masalalarning keng qamrovliligi sababli lug'atda munozarali o'rinlar bo'lishi tabiiy hol, albatta. Shu bois mualliflar lug'at yuzasidan bildiriladigan tanqidiy fikr va mulohazalarni samimiyat ila qabul qiladilar va buning uchun oldindan minnatdorchilik bildiradilar.